

UOT 76

MUSA ƏMİRASLANOV

XALQ RƏSSAMI CƏMİL MÜFİDZADƏNİN AZƏRBAYCAN QRAFİKA SƏNƏTİNDƏ YERİ

Milli rəssamlığımızda çiçəklənmə dövrü kimi dəyərləndirilən "altmışıncılar" mərhələsinin yaradıcılarından biri olan Cəmil Müfidzadə Azərbaycan qrafikasının görkəmli nümayəndələrindəndir. Hər bir rəssamın sevimli, qəlbinə hakim kəsilən mövzusu, bədii həllini axtardığı məsələlər var. O, bunları müşahidəsinə və təcrübəsinə əsaslanaraq həyata keçirir. Doğma yurdun uzaq-yaxın keçmiş, maddi-mədəniyyət abidələri, sərvəti və təbiəti də xalq rəssamı Cəmil Müfidzadə üçün belə mövzulardan olub. Yarım əsrdən çoxdur ki, Azərbaycan mövzusu davamlı olaraq onun qrafik lövhələrinin leytmotivinə çevrilib. "Bakı albomu", "İçərişəhər", "Abşeron nefti" və "Xınalıq" silsilələrini əhatə edən əsərlər bunun təsdiqidir. Rəssamın zəngin qrafik irsi ilə tanışlıq göstərir ki, Cəmil Müfidzadə sənətdə artıq öz sözünü demiş və sənətkar "mən"ini təsdiqləmiş yaradıcı simalardandır. O, yeganə qrafiklərimizdəndir ki, təhsil illərində qazandığı texniki-bədii vərdisləri bu gün də praktikada davam etdirməkdədir. Artıq zamanın sərt sınağından çıxdığını da sübut edən bu əvəzsiz milli-mənəvi dəyərlərin Azərbaycan təsviri sənətinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi qalacağı və dəyərləndiriləcəyi birmənalıdır.

Açar sözlər: *Azərbaycan, rəssam, sənət, qrafika, ofort, linoqravüra, cizgi, irs, stilizə.*

Çoxəsrlik tarixə və zəngin bədii ənənələrə malik olan Azərbaycan təsviri sənətində qrafikanın özünəməxsus yeri vardır. Orta əsrlərdən başlayaraq öz mövcudluğunu həmin dövrlərin əlyazmalarında təzahür etdirən qrafika sənəti, zamanın axarında bütün mənalarda duyulması dəyişikliyə uğramışdır [3, s. 26]. XX əsrdə Azərbaycanın sovetləşməsi ilə bütünlükdə incəsənətin, o cümlədən də qrafika sahəsinin ideoloji asılılıq şəraitində inkişafı həm ərsəyə gətirilən əsərlərin məna-məzmun yükünə, həm də ifadə vasitəsi kimi bədii-texniki imkanların yaranmasına təkan vermişdir.

Yeni yüzilliyin birinci yarısında qrafikanın bir çox sahələrində özünəməxsus bədii-texniki məziyyətləri ilə seçilən müxtəlif mövzulu və janrlı əsərlər yaradılsa da, onlar hələ ki, zamansızlıq və məkansızlıq kimi yüksək bədii keyfiyyət daşıyıcılığından uzaq idilər. Yalnız XX əsrin altmışıncı illərindən başlayaraq təsviri sənətin bütün növlərində olduğu kimi, qrafika sahəsində də arzulanan irəliləyişlər baş verdi. Bu da ilk növbədə bir qrup gənc rəssamın SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərində qrafika sahəsində xüsusi təhsil alıb Bakıya qayıtmaları ilə əlaqədar olmuşdur. Bu gün duyulması zaman distansiyasından onların milli rəssamlığımızda çiçəklənmə dövrü kimi dəyərləndirilən "altmışıncılar" mərhələsinin yaradıcıları olduqları danılmazdır [2, s. 47]. Həmin gənclərdən biri də az sonra Azərbaycan qrafikasının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınacaq Cəmil Müfidzadə (1934) idi.

Qeyd etmək lazımdır ki, sənət aləmində bənzərsizlik ən ümdə şərtlərdən biridir. Bu bənzərsizlik sənətkarın uzun sürən, böyük zəhmət tələb edən gərgin axtarışlarının sayəsində yaranır. Bu mənada Azərbaycanın xalq rəssamı, görkəmli qrafika ustası, professor Cəmil Müfidzadə məhz belə bir yaradıcı – bədii xüsusiyyətin daşıyıcısıdır. 2019-cü ildə 85 illik yubileyini qeyd etdiyimiz rəssamın sənətinin xoş sorağı Vətənimizin sərhədlərini çoxdan aşmış, əsərləri müxtəlif mükafatlara layiq görülmüşdür.

Bu gün Cəmil Müfidzadənin özünəməxsus və səmərəli fəaliyyətinə görə Azərbaycan təsviri sənətinin görkəmli simalarından birinə çevrilməsi, qrafika sahəsində öz sözünü deyə bilən rəssam kimi qəbul edilməsi də onun yəqin ki, ən önəmli yaradıcı qazancıdır.

Yaratdığı çoxsaylı əsərləri də məcazi mənada rəssamın sənətkar ürəyinin çox zəngin xəritəsi hesab etmək olar. Onun kifayət qədər rəngarəng və cəlbedici, fəlsəfi və düşündürücü

olmasının öz missiyasını yaxşı dərk edən görkəmli fırça ustasının mənəvi dünyasından qaynaqlanması da birmənalıdır. Odur ki, sənətkar indiki müdriklik çağında özünü kifayət qədər rahat hiss edə bilər. Bizcə o, Tanrının ona bəxş etdiyi yaratmaq payından ali varlığı razı salacaq dərəcədə istifadə edə bilmişdir. Odur ki, onun arxaya – keçdiyi ömür və sənət yoluna qürurla baxmağa əsası var. Görkəmli sənətkarın artıq yaşanan və tarixiləşən yaradıcılıq yoluna “güzgü” tutsaq, əsərlərinin özünəməxsus bədii-estetik məziyyətlərini xatırlasaq, onda onun doğrudan da milli təsviri sənət məkanında dərin və silinməz iz buraxdığını görə bilərik...

Hər bir rəssamın sevimli, qəlbinə hakim kəsilən mövzusu, bədii həllini axtardığı məsələlər var. O, bunları müşahidəsinə və təcrübəsinə əsaslanaraq həyata keçirir. Doğma yurtdun uzaq-yaxın keçmiş, maddi-mədəniyyət abidələri, sərvəti və təbiəti də xalq rəssamı Cəmil Müfidzadə üçün belə mövzulardan olub. Yarım əsrdən çoxdur ki, Azərbaycan mövzusu davamlı olaraq onun qrafik lövhələrinin leytmotivinə çevrilib. “Bakı albomu”, “İçərişəhər”, “Abşeron nefti” və “Xınalıq” silsilələrini əhatə edən əsərlər bunun təsdiqidir.

Bununla yanaşı rəssam dünyanın bir çox ölkələrinə baş tutan yaradıcılıq səfərlərini də sənətsevərlər tərəfindən çox maraqla qarşılanmış qrafik silsilələrdə əbədiləşdirmişdir. Onun “Monqolustanda”, “Misir təəssüratları” və “Şimal” silsilələri belə yaranmışdır.

Bir həqiqətdir ki, həyatda kiməsə, nəyəsə ali məhəbbət hisslərinin mövcudluğu hər şeyə başqa sözlə baxmağa məcbur edir. Bakıda və Xarkovda mükəmməl ixtisas təhsili alan və təsviri sənət tariximizin çox maraqlı səhifəsini təşkil edən 60-cı illərdə yaradıcılığa başlayan Cəmil Müfidzadənin doğma torpağa və onun ecazkar təbiətinə, yurtdun əvəzsiz bəzəyi və qürur qaynağı olan tarixi abidələrə, yurda şöhrət bəxş edən sənaye obyektlərinə sevgisi də məhz belə ali, belə ulvi, başqa sözlə desək bir az da Səttarsayağı idi.

Onun dəfələrlə dünyanın yeni möcüzələrindən sayılan Neft daşlarına səfərlər etməsini, Azərbaycanın qədim və zəngin, möhtəşəm və təkratsız memarlıq abidələri ilə tanışlığı, əcdadlarımızın gözünün nurunu, ürəklərinin və əllərinin hərarətini özündə yaşadan xalçaları və tikmələri, eləcə də daşoyma və misgərlik nümunələri, özündə tariximizi yaşadan Qobustan qaya rəsmləri, ecazkar miniatur əsərləri ilə tanışlığını da bura əlavə etsək, zamanında gənc rəssamın çox dəyərli mənəvi dəyər toplusu qarşısında durduğunu söyləmək olar. Əslində bəlkə də başqalarının görə bilmədiyi bu qədər tutumlu mənəvi qaynağı lazımınca dəyərləndirmək, rəssamın özünün dediyi kimi fərqli müasir və milli görkəmə gətirmək o qədər də asan deyildi. Başqa sözlə desək, o, sənətin əlçatmaz görünən zirvəsinə doğru uzanan çox təzadlı, ancaq eyni zamanda duyulası dərəcədə maraqlı yaradıcılıq axtarışlarından keçəcək uzun bir yola çıxmaqda idi. Belə bir vaxtda israrının davamlı olmasına yeganə dayaq verən axtarışlara köklənmiş müəllifin özünə sonsuz inamı idi...

O, yaradıcılığında milli bədii qaynaqlara tapınan rəssamlardandır. Onun əski nümunələrimizə münasibəti səthi olmayıb, əsl yaradıcı mahiyyət daşıyır. Elə bunun sayəsində də əsərlərində milliliklə yanaşı, müasirlik və zaman kateqoriyası da nəzərəçarpan və duyulandır. Belə ki, rəssamın özünəməxsus təfsirində həm müəyyən məkanın bakirə gözəlliyi, həm də insan əli ilə dəyişən müasir görkəmi daha ecazkar görünür. Bəzən adama elə gəlir ki, rəssamda haradasa tez-tez üz-üzə qaldığı naturaya qarşı inamsızlıq yaranıb və o, görünənlərin real-təbii rənglərindən daha çox, təxəyyülün nəticəsi kimi təqdim etdiyi duyğulandırıcı rəng həllinə, süjetin düşündürücü obrazlı təfsirinə etibar edib.

Cəmil Müfidzadə bir qayda olaraq həyat hadisələrinin təsvirində bilərəkdən realılıqla qeyri-reallıq arasında duyulası bir məsafə saxlamağa çalışır. Onun özümlü bədii şərh, ifadə tərzində də elə bu ilğım gücünə malik sirlə “məsafənin” mövcudluğunda aşkarlanır. Bunun nəticəsi olaraq çox vaxt rəssam təsvir obyektlərini əsərlərinə özünün qavradığı, görmək istədiyi biçimdə gətirir. Bu cür təfsir təsvir motivlərini adiləkdən çıxarmağa imkan verir. Rəssamın tətbiq etdiyi duyulası

bədii ümumiləşdirmələrə, rəng-cizgi improvizlərinə baxmayaraq onu da demək lazımdır ki, bizə təqdim olunan hər bir özündə tarixi keçmiş yaşadan memarlıq motivinin də, poetik-romantik sənaye mənzərəsinin real prototipi vardır.

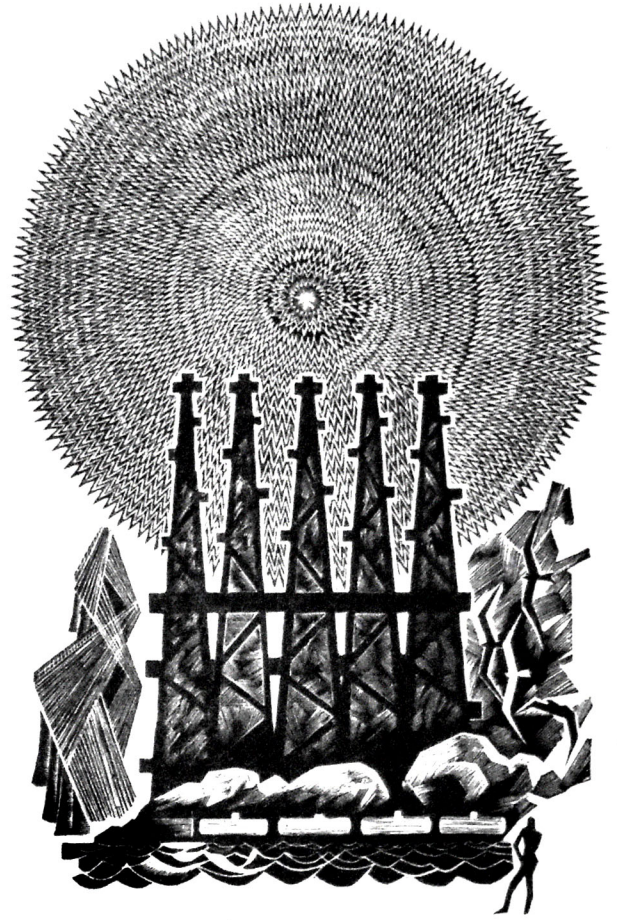
Onun əsərləri işləmə manerasına, kompozisiya biçiminə görə də orijinal olub, heç kimi xatırlatmır. Onları diqqətlə nəzərdən keçirdikdə rəssamın dəst-xəttinin tədricən dəyişdiyi, yeni bədii keyfiyyətlərlə zənginləşdiyi də açıq duyulur. Həmişə cəlbedici görünən və yeniləşən bu ifadə tərzini əvvəllər nə qədər lakonik forma-biçim, təzadlı işıq-kölgə həlli səciyyələndirirdisə, vaxt axarında onlar tədricən çox zərif, ovsunlayıcı naxışları andıran cizgilərlə əvəz olunub. Sonrakı illərdə bədii forma bütövlüyü, axıcı xəttlərin dinamikliyi, fakturanı cəlbedici və duyulan edən qarışıq texnikanın tətbiqi son nəticədə, özünəməxsus bədii şərh məcmusu yaratmaqla rəssamın sonrakı dövr yaradıcılığını səciyyələndirən bədii-texniki ifadə vasitəsinə çevrilib.

O, yeganə qrafiklərimizdəndir ki, təhsil illərində qazandığı texniki-bədii vərdişləri bu gün də praktikada davam etdirməkdədir. Onun əsərlərini davamlı olaraq müxtəlif texnikalarda yaratması da bunu təsdiqləyir. Rəssam uzun illərdir ki, yaradıcılıqla yanaşı pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olur. Hazırda Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasında "Qrafika" kafedrasında çalışan Cəmil müəllim bu ali təhsil ocağının professorudur. Yaxşı haldır ki, görkəmli sənətkar əldə etdiyi zəngin texniki-bədii təcrübəni və dünya praktikasında ofort texnikasının yerini özündə cəmləşdirən "Ofort" adlı dərslük yazmış, bu texnikanın bundan sonra gənclər tərəfindən davam etdirilməsi üçün tutumlu mənbə yaratmışdır.

Görkəmli fırça ustası Tahir Salahovun həmkar dostunu "Öz sənəti ilə yüksəkdə duran, adı böyük hərflərlə yazılmağa layiq rəssam" kimi dəyərləndirməsi də Cəmil Müfidzadə yaradıcılığına verilən obyektiv və yüksək qiymətdir. Adları çağdaş Azərbaycan təsviri sənətində qürurla çəkilən Ömər Eldarov, Mikayıl Abdullayev və Toğrul Nərimanbəyovun onu böyük və istedadlı rəssam kimi qiymətləndirmələri də çox önəmli dəyərləndirmədir... [2, s. 20].

Cəmil Müfidzadənin Polşa (1972), Azərbaycan (1977, 1985, 1986, 1994, 2006, 2009, 2014), Rusiya (1977), İran (1992, 2003), Fransa (1991) və Türkiyədə (1998) təşkil olunan fərdi sərgilərinin çağdaş Azərbaycan təsviri sənətinin parlaq və özünəməxsus səhifəsi kimi dəyərləndirilməsi də onun davamlı yaradıcılıq axtarırlarının uğurlu nəticəsi sayəsində baş vermişdir, desək, yanılmazdır.

Əsərlərinin Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində, Azərbaycan Dövlət Rəsm Qalereyasında, Şərq xalqlarının Dövlət incəsənət muzeyində (Moskva), Maksim Qorkinin mənzil-muzeyində (Moskva), P.Lüdviqin muzeyində (Almaniya), Ulan-Bator İncəsənət Muzeyində (Monqolustan), Monqolustan İnqilab Muzeyində (Ulan-Bator), Şərqi Azərbaycan tarix muzeyində (Təbriz), Niçido və Qekkoso qalereyasında (Yaponiya), eləcə də ABŞ, Misir, Türkiyə,

"Neft daşları" Cəmil Müfidzadə

İran, Almaniya, Rusiya, Azərbaycan, İtaliya, Fransa və digər ölkələrin nüfuzlu şəxsi kolleksiyalarında qorunması da Cəmil Müfidzadə sənətinə verilən yüksək qiymətin göstəricisidir [1, s. 49].

Rəssamın zəngin qrafik irsi ilə tanışlıq göstərir ki, Cəmil Müfidzadə sənətdə artıq öz sözünü demiş və sənətkar “mən”ini təsdiqləmiş yaradıcı simalardandır. Odur ki, bundan sonra artıq zamanın sərt sınağından çıxdığını da sübut edən bu əvəzsiz milli mənəvi dəyərlərin Azərbaycan təsviri sənətinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi qalacağı və dəyərləndiriləcəyi birmənalıdır. Bunu heç şübhəsiz onun yarım əsrlik yaradıcılığının həm keçmiş SSRİ məkanında, həm də ölkəmizin hüduqlarından çox-çox uzaqlarda Azərbaycan xalqına başucalığı bəxş etməsi şərtləndirir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev Z. Cəmil Müfidzadə. Cizgilərə hopan ömür. Bakı: Oskar, 2010, 212 s.
2. Kərimov K., Əfəndiyev R., Rzayev N., Həbibov N. Azərbaycan incəsənəti. Bakı: Işıq, 1992, 344 s.
3. Петров-Стромский В. Связь времен. Москва: Искусство, 1988, 120 с.

*Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının
dissertantı
e-mail: musa_emiraslanov@mail.ru*

Musa Amiraslanov

POSITION OF PEOPLE'S ARTIST JAMIL MUFIDZADE IN AZERBAIJAN GRAPHIC ART

Jamil Mufidzade, is one of the outstanding painter of Azerbaijani graphic and creators of the “sixties” stage, considered as the renaissance period in our national art. There are issues that every artist is looking for, which is a favorite subject of their soul and their artistic solution. He does this based on his observation and experience. The far and near history, material-cultural monuments, wealth and nature, all of this are Jamil Mufidzade`s topics. For more than half century, the subject of Azerbaijan has always been the leitmotif of its graphic works. The works, which include the "Baku album", "Icheri Sheher", "Absheron oil" and "Khinalig" confirm this. Acquaintance with the rich graphic legacy of the artist shows that Jamil Mufidzadeh is one of the creative people who have already famous in art and confirmed his personality. He is one of our only graphic artists that the technical and artistic qualities gained by the school year which is continuing in practice today. No doubt that his works will be forever national values of Azerbaijan fine arts.

Keywords: *Azerbaijan, painter, art, graphic, ofort, linogravure, sketch, heredity, stylized*

Муса Амирасланов**МЕСТО ДЖАМИЛЯ МУФИДЗАДЕ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ГРАФИКЕ**

Джамиль Муфидзаде, один из создателей этапа «шестидесятых», который считается периодом расцвета в нашей национальной живописи, является одним из ярких представителей азербайджанской графики. Есть проблемы, которые ищет каждый художник, который является любимым предметом их души и их художественного решения. Он делает это, основываясь на свои наблюдения и опыт. Ближняя и дальняя история, материально-культурные памятники, богатство и природа родного края, всё это было темой для художника Джамии Муфидзаде. На протяжении более полувека тема Азербайджана всегда была лейтмотивом его графических картин. Работы из серии «Бакинский альбом», «Ичери Шехер», «Апшеронская нефть» и «Хыналыг» подтверждают это. Знакомство с богатым графическим наследием художника показывает, что Джамиль Муфидзаде один из известных творческих людей, который подтвердил себя в искусстве. Он наш единственный художник-график, который продолжает практиковать технические и художественные навыки, полученные за годы обучения. Однозначно что эти незаменимые, материально-национальные ценности, уже подтвержденные трудными временами, останутся и будут оценены как неотъемлемая часть изобразительного искусства Азербайджана.

Ключевые слова: *Азербайджан, художник, искусство, графика, офорт, линогравюра, штрих, наследие, стилизация*

AMEA-nın müxbir üzvü Ərtegin Salamzadə tərəfindən təqdim edilmişdir

Daxilolma tarixi:

İkin variant 07.10.2019

Son variant 18.11.2019